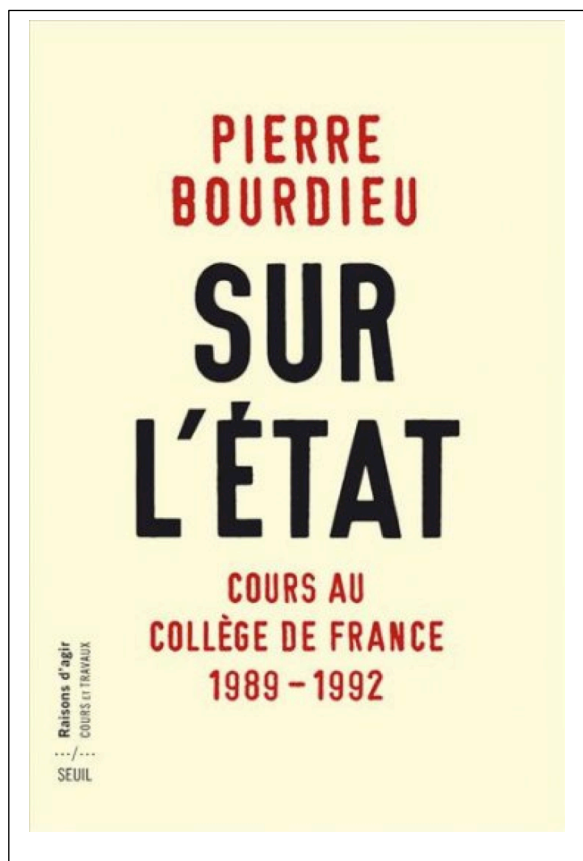

Bourdieu's forelæsninger om statens genese

Anmeldelse af Carsten Sestoft

**Pierre Bourdieu: *Sur l'Etat*.
Cours au Collège de France 1989-1992
Seuil/Raisons d'agir éditions, 2012**

Dette er det første bind med udskrifter fra Bourdieus forelæsninger fra Collège de France; planen er tilsyneladende at udgive dem alle i en ikke nærmere specificeret orden. Som titlen siger, handler de 23 forelæsninger fra 1989 til 1992 om statens genese. Hovedpointerne er i det store og hele kendt fra Bourdieus artikler om staten, så bogen indeholder derfor ikke så meget nyt i de store træk om Bourdieus analyse af staten for den, der har læst de pågældende artikler eller Hansen og Hammerslevs oversigtsartikel om

“Bourdieu og staten” i nærværende tidsskrift (nr. 1-2, 2010), men den er interessant af andre grunde.¹

Bourdieu's fremstilling af stoffet i forelæsnings-salen er for mig at se især interessant på to punkter: For det første fordi han indimellem tillader sig at gå virkelig langsomt frem og dermed forklarer tingene tydeligere end han ellers ofte gør på skrift. Det gælder både, når han laver teoriudvikling, og når han gør noget af det, som han er allerbedst til, nemlig at afsejlfølgelige det selvfølgelig. Samtidig metakommenterer han ofte måden, han taler om tingene på. Det fungerer som oftest som en meget pædagogisk vej til at vise, hvad fordringen om bruddet med det prækonstruerede går ud på – eksempelvis når han længe borer i, hvad en statslig kommission er, eller hvad det vil sige, at noget er officielt eller offentligt.

For det andet fordi man ser hans analyse af statens genese blive til i diskussion med en række andre sociologer og historikere, bl.a. Elias, Tilly, Corrigan & Sayer, Eisenstadt, Bonney, Perry Anderson, Barrington Moore, Skocpol og en lang række historikere, som har beskæftiget sig med dele af enkelte staters historie. Også her går han som regel frem i et tempo, så man kan følge med – især er forklaringen på, hvad det er for teoretiske overvejelser, som Corrigan & Sayer mangler for at kunne beskrive deres ideer på en systematisk og konsistent måde, nyttig, fordi den også er en introduktion til nogle af Bourdieus teoretiske grundfigurer i sammenføjningen af en neokantiansk tænkning (Durkheim, Cassirer) om genesen af historisk variable tænke-kategorier og en strukturalistisk forståelse for, at symbolske ordner har en systematisk og sammenhængende karakter.

Samlet set er resultatet måske ikke ligefrem en letfattelig introduktion til Bourdieu i praksis, men bogen er dog tættere end nogen af hans andre skriftli-

¹ Se især Bourdieus to store statsartikler “Genèse et structure du champ bureaucratique (1993) og “De la maison du roi à la raison de l'Etat” (1997), begge oprindeligt publiceret i *Actes de la recherche en sciences sociales* (hfv. nummer 96/96 og 118); førstnævnte findes i dansk oversættelse i *Af praktiske grunde* (Hans Reitzel, 1997).

ge fremstillinger på at give et indtryk af forskning som en søgende proces, hvor modeller opbygges i forhold til andre forskeres analyser og et meget omfattende historisk andenhåndsmateriale, nemlig noget i stil med en håndfuld staters sociale, juridiske og politiske historie i de seneste årtusinder – især England, Frankrig, Kina og Japan. Hvad stoffet angår, er der indlysende nok plads til mange flere detaljer og forklaringer end i de to store artikler om staten, så selv om bogen er uegal i den forstand, at den røde tråd indimellem kan være svær at finde eller fastholde, så er det også på mange måder den bog om statens genese, som interesserede i emnet måske har savnet. For mit eget vedkommende – jeg læste artiklerne for mange år siden – viste eksempelvis de esoteriske diskussioner af forholdet mellem parlament og kongemagt i 1500-1600-tallets Frankrig sig undertiden at kaste uventet lys på mit nuværende arbejde inden for studieadministration.

Metodisk er Bourdieus projekt at opbygge en genetisk model for statens udvikling, hvilket skelnes fra historieskrivning om en enkelt stats historiske udvikling: Målet er en “teoretisk model for en proces, dvs. en mængde af systematisk forbundne udsagn, som kan underkastes systematisk verifikation, og kan gøre rede for så stort en mængde historiske kendsgerninger som muligt.” (s.170) Andre steder, hvor Bourdieu bruger udtrykket ‘model’ (s. 435, 437, 455, 456), viser, at hans epistemologi stadig – som i citatet – langt overvejende er, som han og Passeron og Chamboredon beskrev den i *Le Métier de sociologue* (1968/1973).

Ifølge Bourdieus model har statens genese fire faser, hvis jeg har forstået det rigtigt: I den første fase sker der en kapitalkoncentration som forudsætning for dannelse af en stat, og den form for kapital, som koncentrerer, er ikke kun militær og økonomisk, men frem for alt symbolsk, idet statens strukturering og garanten af et sammenhængende symbolsk univers både i undersåtternes hoveder og i objektive strukturer og ting er vigtigere for at opnå deres lydighed end militær tvang, for nu at sige det meget primitivt. Kapitalkoncentrationen skaber en tvetydighed, idet den skaber universalitet (inden for statens område får man hen ad vejen samme konge, hær, love, kultur, sprog, skole, retstavning osv.), men denne universalitet frarøver samtidig dele af befolkningen deres tidligere lokale herrer, hære, kultur, sprog osv.

Fase to er den dynastiske stat, hvor staten så at sige er en families privateje og ledes af familieoverhovedet, hvorfor reproduktions- og arvefølgestrategier har en stor betydning for den statslige politik, ligesom det private og det offentlige ikke er klart adskilt. Den

dynastiske stat lider af et strukturelt problem, som løses i den bureaukratiske stat, som er tredje fase. Bourdieu beskriver både problemet med to økonomers teoretiske model og med historisk evidens fra Kina: Problemet er, at kongen ikke direkte kan styre undersåtterne, hvorfor der må indsættes en mellemmand – en forvalter i bred forstand; men denne mellemmand får i kraft af sin position monopol på informationen mellem konge og undersåtter, og dette monopol giver anledning til en strukturel korruption, som kongen har interesse i at styre.

Den bureaukratiske stat opstår derfor ved, at juristerne med deres egeninteresse i det universelle og deres kulturelle kapital indfører stadig mere komplicerede regler og organisatoriske systemer, som garanterer og regulerer lovformelig forvaltningspraksis fra kongen og ud til den fjerneste undersåt. Dette netværk af regler og organisation skaber samtidig i en lang proces staten og det offentlige som et metafelt ovenover felter for jura, økonomi, militær, kultur, diplomati, videnskab osv. I den bureaukratiske stat, som derved opstår, afpersonaliseres magtudøvelsen tiltagende, det private udskilles som sådant, og kongen og kongefamilien får en mere og mere symbolsk plads. Et yderst interessant og instruktivt eksempel er de “bureaukratiske handlingers historiske fænomenologi” (s. 474), som analyserer forlængelsen af kæden af aktører (sekretærer, seglbevarere, kansler osv.), som håndterer kongens/statens officielle segl og dermed garanterer, at et papir gengiver en reel kongelig beslutning, og at denne er juridisk forsvarlig. Denne overgang fra fase to til tre varer cirka fra det 12. til det 18. århundrede, og den er ikke rent lineær: Enevælden var et tilbageslag for juristernes kontrol med kongen. En væsentlig dimension ved denne historie er skiftet i reproduktionsform fra fødsel (kongehuset) til fortjeneste i form af uddannelse og kunnen hos juristerne, omend med en interessant ambivalens hos sidstnævnte, som lykkes med at gøre deres embeder arvelige i nogle århundreder og dermed konforme med den dynastiske reproduktionsform. Den fjerde fase er velfærdsstaten, som Bourdieu blot berører flygtigt i den sidste forelæsning, men på en meget interessant måde.

Projektet er, som Bourdieu siger flere gange undervejs, uholdbart og umuligt, fordi det fordrer en beherskelse af et absurd omfattende materiale, som generationer af specialister inden for et stort antal områder har tilvejebragt. Det springende punkt for modelbygning i denne skala kunne siges at være, om man kan nå dertil, hvor man har så meget komparativ indsigt i historiens detaljer, at man kan konstruere et givet fænomen som et “særskilt tilfælde af det muli-

ge”, med Bourdieus sædvanlige Bachelard-citat. Man kan godt have sin tvivl om, hvor vidt det overhovedet er menneskeligt muligt. Bourdieu er sig skrøbeligheden i sin position pinligt bevidst, eksempelvis her hvor han taler om japansk historie: “Jeg er i en meget vanskelig position: Jeg ved for meget til at tale ubekymret som en filosof og for lidt til at tale ubekymret som en historiker” (s.245) – han er kort sagt i en situation, hvor han kan udsættes for kritik både fra filosofisiden og historikersiden, men også samtidig kritisere begge parter for deres manglende ambitioner mht. viden om historien og vilje til at generalisere. Om Bourdieu kommer helskindet igennem projektet, kan der derfor nok være delte meninger om (alt efter hvad man har indsigt i), men at man bør have kompetencer i stil med Bourdieus for at lykkes med det, kan der næppe være tvivl om – især den sjældne kombination af teoretikerens interesse for de store linjer og empirikerens ydmyghed over for detaljerne i kilderne parret med den bredt orienterede strukturalists evne til at genkende en invariant struktur på tværs af områder og historie.

Det eneste punkt, som jeg har så meget første-håndskendskab til, at jeg kan vurdere rimeligheden af Bourdieus udsagn, er fransk litteratur i det syttende århundrede. Her siger Bourdieu ganske kort (s. 511-12) som korrektion til Alain Vialas bog om “forfatterens fødsel” (*Naissance de l'écrivain*, 1985), at det er vigtigt at forstå, at i striden mellem kongemagten og juristerne under enevælden var de skønlitterære forfattere på kongemagtens side: Der var altså også splid blandt jurister og forfattere som repræsentanter for kulturel kapital, idet de skønlitterære forfattere måtte give afkald på den smule autonomi, de besad, for at få en social identitet som den vage slags professionelle, de stadig er – i stedet for eksempelvis at blive set som de privatsekretærer, de ofte var. Billedet kan nuanceres (det er f.eks. Marc Fumarolis ærinde i hans bog om La Fontaine, *Le Poète et le roi*, 1997), som Bourdieu også gør med udtryk som “til en vis grad” o.l., men i hovedsagen er det meget skarpt set. Académie française blev i 1635 etableret som en statsinstitution, og de forfattere, som sad der, opførte sig som sådanne. Og ved Louis XIV's magtovertagelse i 1661 blev en stor del af kulturen til kongens kunst: De førende kunstnere inden for arkitektur, maleri, havekunst, musik, poesi osv., som før ofte havde arbejdet for private, blev til hofkunstnere, og i den litterære diskurs var pedanter (dvs. lærere og mere generelt folk, der primært var defineret af deres videnskapital) og finansfolk to af de vigtigste fjendebilleder: Tilsammen kunne de godt siges også at være rettet mod de uddannede statsforvaltende jurister (en ganske stor del

af forfatterne i det syttende århundrede var i øvrigt også selv uddannet i jura på universiteterne). Selv om autonomiseringen af kunstarterne i det nittende århundrede selvsagt også var et oprør mod denne rolle som statskunstnere, er det som om der stadig klæber en rest af forgyldt afhængighed ved kunstnere og forfatters forhold til den franske stat – eller alternativt et aristokratisk oprør mod staten, som i ‘fronden’ i årene omkring 1650, adelens sidste spektakulære oprør mod enevælden. Punktnedslaget bekræfter i dette tilfælde det velbegrundede i Bourdieus analyse, men det siger selvfølgelig ikke alverden om resten.

Et punkt, hvor man kunne have en vis skepsis, er over for Bourdieus nedtoning af den økonomiske kapitalens betydning i forhold til staten. Denne underdrivelse er helt klart betinget af Bourdieus distance til marxistiske statsteorier, som næsten udelukkende lægger vægt på økonomiens determination i sidste instans, som det hed en gang. Man kunne imidlertid spørge sig om ikke Bourdieus tese om staten som et metafelt, et perspektiv på de perspektiver, som de forskellige felter udgør, siden forelæsningerne omkring 1990 er blevet udfordret af, at staterne netop i 1980'erne afgav alt for meget af kontrollen over finanssektoren – dvs. den økonomiske magt i dens mest rendyrkede og hensynsløse form, hvor penge virkelig er den eneste målestok – og tilsyneladende ikke evner at genvinde den, selv ikke under indtryk af den nuværende nedsmeltning: Perspektivet over alle perspektiver, metafeltet som regulerer de øvrige felter, forekommer måske i dag i lige så høj grad at være den internationale finanskapital som nationalstaterne. Men netop noget i den retning var vel også det, Bourdieu selv sagde senere i 1990'erne.

Bogens godt 660 sider indeholder ud over forelæsningerne også Bourdieus resuméer til Collège de Frances årbog, en indledende note om teksten og et kort efterskrift om forelæsningernes kontekst af udgiverne Patrick Champagne, Remi Lenoir, Franck Poupeau og Marie-Christine Rivière, samt meget grundige indeks til navne og begreber. □

